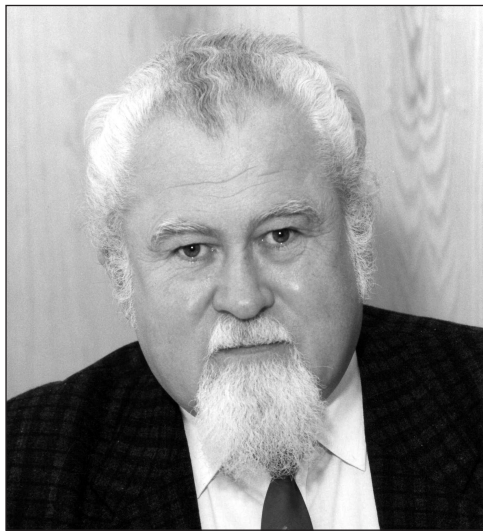

JAROSLAV CHOVANEC

DVADSÄŤPÄŤ ROKOV EXISTENCIE LITERÁRNEHO TÝŽDENNÍKA

Pri vzniku, formovaní a budovaní slovenskej národnej štátnosti vo forme samostatnej Slovenskej republiky zohral významnú úlohu i časopis *Literárny týždenník*, ktorý v roku 1988 založil Vincent Šabík, spisovateľ, prekladateľ a publicista. Stalo sa tak na podnet, resp. z poverenia Miroslava Válka, ministra kultúry Slovenskej socialistickej republiky. Časopis sa stal platformou demokratizácie spoločnosti, programu prestavby, jej intergrálnou súčasťou bola aj transformácia a suverenizácia Slovenska, ktorá pripravovala jej ponovebrovú etapu politickej konkretizácie. Ak prelistujeme antológiu *Letokruhy Literárneho týždenníka*, ktorá vyšla pri príležitosti druhého decénia vychádzania časopisu (zostavil Jozef Bob), tieto súvislosti v nej celkom zanikajú. Pripomína ich Šabíkova krátka jubilejná reminiscencia *Literárny týždenník – iniciátor transformačných procesov*. Zakladateľský šéfredaktor je tu zastúpený ešte inou reflexiou so významným názvom *Stavebné kamene*, pričom „stavebnosť“ jeho pôsobenia v časopise zborník takmer dokonale ignoruje, rovnako aj iné mená, vrátane mojej osoby.

Literárny týždenník sa pod vedením Vincenta Šabíka stal nielen platformou politickej demokratizácie vtedajšej česko-slovenskej spoločnosti, ale aj tribúnou kritickéj reflexie postavenia Slovenskej republiky vo federatívnom, centralisticky spravovanom štáte; ako jediný médium deklaroval založenie Verejnosti proti násiliu a podporoval jej program na všetkých úrovniach spoločenského života; v rámci reformného kurzu otvoril aj novú etapu historického sebauvedomovania nás Slovákov. Prestavbové myslenie obnovilo spojenia medzi kritikou, reflexiou a politickou praxou, ktoré mocenské stratégie dovtedy všemožne blokovali. V rámci demokratizácie sa oživila otázka spravodlivého postavenia Slovenska v štáte, v jeho zahraničnej politike, suverenizácie Slovenskej republiky. Časopis *Literárny týždenník* do verejnej diskusie vrátil napríklad tabuizovaný, politicky exponovaný problém národnej symboliky Slovákov, problematiku štátnej heraldiky, ktorá sa v ňom pretriasla na vysokej odbornej úrovni a vyúsťuje do formulovanej požiadavky vrátenia historického slovenského štátneho symbolu do federálneho znaku, z ktorého bol v roku 1960 vypudený a nahradený – proti všetkým princípom heraldiky – umelou zlátaninou, ktorá nikdy nefigurovala ako národný emblém. Takisto sa tu nastoľovala otázka národnej hymny, ale aj transkripcia názvu štátu – anticipácia tzv. pomlčkovej vojny. (Pozri: CHOVANEC, J.: Sme homines politici. In: *Medzi literatúrou, umením a kultúrou. Zborník z Kolokvia o živote a diele prof. PhDr. Vincenta Šabíka, CSc.* Bratislava 2008, s. 162 – 163.)

Ďalej sa žiada upozorniť na to, že časopisy, osobitne spisovateľské, zohrávajú v dejinách Slovenska, v procese kryštalizácie historického povedomia a formovania štátotvorného národa

(tohto „oneskoreného národa“, s ktorým sa naši predkovia konfrontovali azda už od sťahovania národov) významnú úlohu. Túto skutočnosť vystihujú aj mnohé aspekty formovania slovenského národa na kľukatých cestách k svojbytnosti a samostatnej národnej štátnosti. Pritom treba zdôrazniť, že nezastupiteľné miesto v tomto smere mali najmä *Slovenskej národnej noviny* Ludovíta Štúra, spisovateľa, ale aj prvého slovenského politického intelektuála, ktorý si už v plnej miere uvedomoval funkciu média pri organizácii a formovaní národného spoločenstva a vôbec humanizácii a demokratizácii štátu – polis, teda aj politiky. Platí to pre celý historický vývin Slovákov, ale osobitne pre epochu bývalého režimu, ktorý – ako je známe – pripisoval až nadmerný ideovo-politický význam literatúre, podporoval vydávanie literárnych časopisov s mesačnou periodicitou, ale aj s periodicitou týždennou, ktorou sa približovali novinám – žurnálom, čo im umožňovalo pohotovejšie reagovať na aktuálne spoločenské udalosti. Tak sa napríklad prezentovala sovietska *Literaturnaja gazeta*, ktorá zohrala kľúčovú úlohu v procesoch demokratizácie Sovietskeho zväzu a Ruska, vrátane perestrojky a glasnosti, rovnako pôsobili české *Literární noviny* a *Literární listy*, slovenský *Kultúrny život*, ktorým sa začala „bratislavská jar“, resp. slovenské predjari, a ktorý sa stal sa aj obeťou tankovej konsolidácie roku 1968.

Dve decéniá slovenskí spisovatelia mali k dispozícii iba časopisy orientované úzko literárne, a to s mesačnou periodicitou, v polovici 80. rokov minulého storočia túto absenciu sčasti kompenzovala literárna príloha *Nového slova – Nedela. Literárny týždenník*, vlastný samostatný orgán Zväzu slovenských spisovateľov sa po dlhšej etape politickej nedôvery podarilo presadiť až v druhej polovici 80. rokov; na prieťahy poukazuje aj dátum vydania prvého čísla (25. septembra 1988). Jeho vydávanie sa podarilo aj vďaka medzinárodnému uvoľňovaniu, ktoré vyvolal tzv. helsinský proces, spolu s ním aj obrodné myslenie spojené s Moskvou a Prahou. (Na prieťahy bratislavského centra poukazuje okrem iného aj vyššie polročný nárast vydávania analogického týždenníka českých spisovateľov *Kmen*.) Časopis slovenských spisovateľov *Literárny týždenník*, orgán Zväzu slovenských spisovateľov, ako naznačuje názov, sa mal programovo orientovať na literatúru, ukázalo sa však, že svoju „literárnosť“ chápe v širších súvislostiach. Naznačil to zakladateľ *Literárneho týždenníka* a jeho prvý šéfredaktor Vincent Šabík v programovom úvodníku nazvanom *Priestor pre slovo*. Treba to chápať ako intenzívne úsilie hľadať a vytvárať spoločenský priestor novému mysleniu. Také smerovanie sa začalo stretávať s nekaždodennou rezonanciou aj v kruhoch spoločenskovednej inteligencie, a to v celej škále jej diferenciacie, ktorá je pre ňu dodnes charakteristická.

Ukázalo sa, že v prelomových časoch sú to najmä spisovatelia, ktorí iniciujú a forsiujú transformačné procesy už tým, že pracujú so slovom; vydobyávajú si tým primát v celospoločenskej komunikácii kultúrneho spoločenstva, ktorého bázou je jazyk. Spisovateľský týždenník takto otváral priestor nielen širokej kultúrnej verejnosti, ale aj reprezentantom vedy, histórie, sociológie, práva, jazykovedy, ekonómie, nie na poslednom mieste i politiky. Hoci sa vyhýbal povrchnému politikárčneniu, hneď od počiatku cieľavedome pestoval formy komunikácie dôležité pre rozvoj demokratizácie – dialógy, okrúhle stoly, recenzie, polemiky, reportáže a osobitne články, eseje. Nastavoval zrkadlo odrážajúce stav slovenskej spoločnosti, kultúry, verejného života, miestnej samosprávy, ekológie – formuloval otázky diagnostikujúce situáciu slovenskej „polis“ v pôvodnom zmysle

zakladateľa európskej politológie klasika Platóna. Táto dimenzia pokračovania sféry literatúry zostala trvalou zložkou tohto spisovateľského časopisu (dnes azda už aj na úkor samej literatúry?).

Už v prvom čísle *Literárneho týždenníka* šéfredaktor Vincent Šabík nastoľuje aktuálnu otázku transformácie slovenskej spoločnosti v úvahe *Staré a nové na úsvite novoveku* – v duchu myšlienok protagonistu osvietenstva Francisca Bacona v eseji *O novotách (Literárny týždenník, č. 1, s. 10 – 11)*. Z takejto perspektívy časopis organizuje kritické reflexie stavu slovenskej spoločnosti a jej historického vývinu. Už v druhom čísle prvého ročníka (30. september 1988) organizuje stretnutie spisovateľov a historikov na spoločné reflektovanie vzniku Česko-Slovenska *Slováci a Česi v roku osemnástom* (1988, č. 2, s. 1, 10, 11, č. 3, 10, 11). Už názov besedy naznačuje, že v popredí je slovenský pohľad na sedem desaťročí spolunažívania s bratským českým národom. V *Literárnom týždenníku* (3/1989, s. 12 – 14), spisovatelia a historici reflektujú historický zmysel dvoch decénií federácie (*Slováci vo federácii*). V popredí besedy nie je iba oslavné pripomínanie, ale najmä aspekt partnerstva, fungovania princípu rovnosti, dobiehania a vyrovnávania. Téma slovensko-českého vyrovnania s celou konzekvenciou aktivizovala po novembri 1989 v kontextoch obrodného procesu v priestore politickej slobody, prekonávania totalitného centralizmu, transformácie českej a slovenskej spoločnosti. Historická téma spoločného štátu a federácie nastoľila a otvorila aj otázky historického povedomia (ako ich uviedol spisovateľ Milan Ferko seriálom *Velkomoravské záhady*, č. 2 – 10), kultúrneho kapitálu (ako by sme povedali súčasťou terminológiu), napríklad osobností Slovenska, počínajúc M. R. Štefánikom, E. Štúrom, E. Košútom, M. Rázusom a končiac generálom Golianom či A. Warholom. Prostredníctvom prezentácie žijúcich predstaviteľov literatúry a kultúry sa dostávala do popredia otázka sebareflexie Slovákov a rastúca úroveň ich sebavedomia (aj ako subjektu vlastných dejín). Na ceste k obnove historického vedomia a povedomia v kontextoch s kultúrnohistorickým kapitálom sa aktualizovala aj problematika *symbolického kapitálu – slovenskej heraldiky*, ktorú – ako je známe – bezprecedentným spôsobom, proti všetkým platným zákonom heraldiky, zdefinovala Ústava ČSSR z roku 1960. Prísne odborne regulovaná diskusia, ktorú zabezpečovali heraldici (L. Vrtel: *Národný symbol v štátnom znaku*, J. Novák: *Aký bude štátny znak* a mnohé ďalšie), sa stretla s mimoriadnym ohlasom. Napokon to 14. júna 1989 vyústilo do politického aktu, keď sa v Brodzanoch zišlo predsedníctvo Matice slovenskej, ktoré vo svojom (novom) „memorande“ vyslovuje požiadavku navrátiť slovenský historický symbol do štátneho znaku. Skrátka, spisovateľský orgán *Literárny týždenník* sa postupne kryštalizoval a dotváral v súlade s logikou a možnosťami historického pohybu konca 80. rokov minulého storočia. Stal sa myšlienkovým orgánom transformácie slovenskej spoločnosti (pravdaže v rámci spoločnosti česko-slovenskej, sovietskej a ostatných vtedajších socialistických štátov), ale aj *tribúnou zavŕšenia slovenskej emancipácie, kvalitatívnej štátnosti* (v zmysle európskej normality), iniciátorom širšieho procesu, ktorý zakladateľský šéfredaktor tohto časopisu neskôr nazval intelektuálnou cefalizáciou Slovenska (odvodený termín od gréckeho kephalos – orgán duchovnej integrácie človeka). Na pozadí radikálnej zmeny vyústilo do nesamozrejmejšieho, v istom zmysle azda už aj nepravdepodobného konštituovania osamostatnenia, štátnej suverenity (ŠABÍK, V.: *Diskurz inteligencie v službe spoločenstva*. In: *Slovakia plus*, 2000, s. 17 – 26).

Literárny týždenník prelomových čias (prvého päťročia) ponúka dost' materiálu svedčiacieho o vyváženej polarite – azda až synergii „slovenského pohybu k slobode“. Ako jediný noviny v Česko-Slovensku uverejňujú všetky prejavy spisovateľov ZSSR na Gorbačovom prevratnom zjazde ľudových poslancov ZSSR, poskytujú priestor občianskym iniciatívam a ich programátorom, sociológom z budúceho centra VPN. Ako prvý publikuje deklaráciu o vzniku Verejnosti proti násiliu z 20. novembra 1989 (*Literárny týždenník*, č. 47, 24. nov. 1989) – a to s vlastným komentárom. Časopis poskytuje

priestor aktivitám VPN, Kňažko ho z tribúny vyhlasuje za „naše noviny“.

Spisovateľské noviny však paralelne nastoľujú potrebu akceptácie slovenskej kultúry, jazyka, národa, partnerstva v štáte a v zahraničí (napríklad postavenie slovenských menšín – povedzme rozhovor s popredným predstaviteľom maďarských Slovákov a ich literatúry Gregorom Papučekom v *Literárnom týždenníku* z 27. októbra 1989, č. 43). Časopis vedie pravidelné rozhovory s poprednými českými spisovateľmi, publikuje seriál *Cesta Slováka k bratím slovenským na Moravě a v Čechách* (M. Resutík analogicky ku klasickému slovenskému textu symbolizujúcejmu spätosť s historickými susedmi), hneď po prevrate tím slovenských odborníkov ponúka *model koncepcie česko-slovenskej federácie* v nových podmienkach (Hvezdoň D. Kočtúch, Augustín M. Húska, Miloš D. Plachtinský, Ivan Tirpák, Ivan Láluha, *Literárny týždenník* 2. a 9. marca 1989, s. 10 a 11).

Slovenskí intelektuáli v týchto a mnohých ďalších dokumentoch vysielajú signály, ale už aj vôľu: *Ďalej už nie ako doteraz, ešte raz pekne od začiatku!* Slovensko prejavuje – ústami inteligencie – potrebu zaradiť sa medzi etablované národy Európy. Keďže v Európe sa historické, jazykové a národné povedomie manifestuje primárne ako *povedomie štátnosti, budovanie štátu* je – ako hovorí nedávno zosnulý sociológ Ralf Dahrendorf, na ktorého sa príležitostne odvolávam – *produkt európskej kultúry, ide teda o národný štát, pravda, nie nacionalistický, ale „heterogénny“, ktorý neutláča menšiny, ale ich integruje, jediný neprestáva byť garantom občianskych a ľudských práv. Budovanie štátu takto predpokladá rozvoj kultúry, vzdelávania. Je to teda aj moja téma*, problematika, ktorá ma zblížila s novinami slovenských spisovateľov. Sledoval som jeho cestu od prvopočiatku, keďže mi bola blízka, sám som preň napísal obsiahly príspevok *Cesta k štátnosti – päť rokov od vzniku samostatnej Slovenskej republiky* (LT, 1998, č. 2 a 3). Moje zblíženie nadobudlo aj osobitný charakter. Noviny poskytovali priestor aj iniciátorom a autorom novej inštitucionálnej samostatnosti: uverejnili napríklad *memorandum 61. krokov k slovenskej identite – Zvrchované Slovensko* (LT č. 45/1990), ktorého som nebol iba signatárom, ale aj iniciátorom a spoluautorom, ďalej *Návrh Deklarácie o štátnej suverenite Slovenskej republiky*, ktorej som bol spoluautorom (LT č. 9/1991). Azda nič tak nedokazuje, že noviny nielen poskytovali „priestor pre slovo“, ako hovorí programové vyhlásenie prvého šéfredaktora Vincenta Šabíka s názvom *Slovo o slove*, lež *Literárny týždenník* uverejnil aj texty a portrét Václava Havla – z pera disidenta Milana Šimečku (LT č. 49/1989) – presne v dňoch jeho príchodu na hrad.

Naplňa ma hrdosťou, že sám som mohol byť určitý čas redaktorom *Literárneho týždenníka*. Prispieval som na jeho stránky svojimi vedeckými esejami (celkove ich bolo 15), ktoré tvoria obsah mojej monografie – *Budovanie štátu Slovenskej republiky* (vyšlo k 20. výročiu vzniku SR v roku 2012).

Záverom tejto state sa žiada poukázať na skutočnosť, že PhDr. Jozef Bob, vtedajší šéfredaktor *Literárneho (dvoj)týždenníka* (od roku 1999 šéfredaktor až do roku 2011 – t. j. do svojej smrti), inicioval a edične zostavil knižnú publikáciu z článkov, statí a esejí publikovaných v *Literárnom týždenníku* pod názvom *Letokruhy Literárneho týždenníka*. Nevieme však, podľa akých kritérií robil výber článkov a zaraďoval ich do uvedenej publikácie. Pritom opomenul viacerých autorov, ktorí publikovali články najmä o slovenskej štátnosti, vrátane mňa. Aj preto som sa rozhodol zostaviť svoje štátnovedné články do spomínanej monografie. Moje vedecko-odborné eseje treba chápať a hodnotiť z hľadiska dobového, a to tak, ako sú chronologicky napísané a publikované. Pritom čitateľ získa obraz o dobových udalostiach a dokumentoch v určitých súvislostiach a historických kontextoch. Aj to je svedectvo o nezastupiteľnom význame *Literárneho týždenníka* pri šírení myšlienok demokratizácie a transformácie česko-slovenskej a osobitne slovenskej spoločnosti najmä po nežnej revolúcii.

Redakcia Literárneho týždenníka v čase jeho založenia v roku 1988

Šéfredaktor: Vincent Šabík. **Zástupca šéfredaktora:** Ivan Štrpka

Sekretár: Igor Cibula. **Grafická úprava:** Lubomír Mika

Redaktori: Peter Birčák, Miloslav Blahynka, Edmunt Hladký, Zuzana Jarošová, Luboš Jurík, Marcela Košťálová, Viktor Maťuga, Dana Podracká, František Sternmüller, Darina Šimečková, Blanka Šulaviková, Jozef Urban, Peter Valček

Redakčná rada: Vojtech Mihálik (predseda), Peter Andruška, Alfonz Bednár, Pavel Dvořák, Lubomír Feldek, Lajos Grendel, Karol Horák, Mikuláš Kováč, Marusia Ňachajová, Rudolf Sloboda, Ján Solovič, Ivan Sulík, Vincent Šabík, Ján Šimonovič